

S w ě t o z o r,

neylaciněgšj spis obrázkowj k rozššřenj užitečných známostj
pro Čechy, Morawany a Slowáky.

Číslo 11.

Wychází každou sobotu.

1854.

Karthusianský klášter.

Veliký klášter karthusianský, jehož wyobrazení zde se podává, leží w tom kraji země francouzské, kterjž slowé Dauphiné, 3 míle vzdálj od města Grenoble, w okolí nad míru pustém, mezi vysokými, příkrými horami. Swatý Bruno na místě tomto založil l. 1084 slavný řád Karthusianů. Památný tento muž, narozený w Kolonii (Cöln) l. 1021, byw za některý čas kanovníkem w Rheimsu, utíkaje hluku swěta, umjnil ostatek žiwobytj swěho w dokonalé samotnosti stráwiti. K tomu cíli podal se spolu s gijmi 9 přátely a společnjšj swými ke sv. Hugonu, biskupu města Grenoble, proše ho,

aby mu příhodné ku pausterníckému obydlj místo někde w biskupštwj swém vykázal. Prelat tento přigaw se s velikau lástwowšj a dobrothwošj, newáhal se propustiti jim pustinu bljže Karthuze k samotnému obhwanj, kdež oni sobě zpočátku malý kostelík s několika nepatrnými celemi (komnaty) zdělali. Když později Bruno od někdegšjho nčenjka swěho, papeže Urbana II., do Řima powolan byl, žřdíl gineho přemora za naměštka swěho. A wšak ani w Římě hluché a plné práce žiwobytj powaze a mráwům geho tuze nelahodilo, prečež po nedlauhém času obrud zpátky do swé samotnosti se odebral. Obáwaje

se nic méně, aby z paustevnického příbytku svého zase k aurabijní práci do Říma povolán nebyl, vzdal se odtud do Kalabrie, kdež v pustině gmenované la Torre s několika učenými svými až do smrti své, kteráž w září 1101 nastoupila, se zdržoval. Poněwadž pak původce řádu toho žádných učitelů a psaných řehol (pravidel, zákonů) pro něj nepozůstavil, pozdější generál řádu toho Guigo, a naposledy L. 1151 generál Basilius zřízení jeho sepsal, ge i ostatním klášterům téhož řádu předložil, aby tudíž w řeholi srovnalost a stálost uvelebená byla. Hlavní gegich předpisy gsau částě a přísne posly, noční bdění, nekosliráte za rok opětované paustění žilau, a ušawicné mlčení, wygmauc nekoslir hodin we čtvrtel a dni výročních shromáždění řeholníků. Karthuziáně podle svých zákonů zdržují se od masa, až i w samé nemoci, nosí pořád žíněný oděw na holém těle, žůstawagi we svých celích zawřini, zachowawagie wyložene na ně přifázání ušawicné mlčelivosti.

Welký klášter karthuziánský, nedaleko Grenoble, k nemuž zde předewšim žrenj obracime, zawjra w podkragi swém, něco přes 3 mile w obvodu držejm, wlastně 3 karthuziánské obydlí. Stawenj k němu přináležejce by owšem mnohem byla nádhernější a auhlednější, kdyby on po tu dobu již stráta byl newyhořel. Řád tento hojnými dáchody nabáti gest, pročej audim geho bylo močt, sametnost bydlenj swého a osuhlost řehole rozličnými pobodlými a ošráplenými poněkud wyslahoditi a zmíruti. Něstera obydlj karthuziánůw, gako to, kteréž zde předstaweno gest, stala se w progiti času znamenitými stawenými, giná, gako w Neapoli, krásnými palácy. Každý řeholnj má w něm swój přigemný byt s několika pokojky, potřebné k hospodářstwj prostranstwj a zahrádku. Přiwětivost k hostem a dobročinnost gsau obecné čnosti řeholnjů řádu tohoto, muji nazwjce wzdělaných. Duhlosti ostatních žebrawých mnichů oni wždy daleci byst. Přepjatá díla posání byla gim zapowědena, bídomání gen tu posuté a trestu připuštěno, a wšak zákony proti odstjpením a neposlušným nad mju přísne. Oděw gegich byl docela bílý s černým pláštěm; lankowé čit swětšij bratři se wyznačowali bradaw a kratším škapuljřem. Řeholnice řádu karthuziánského, teprwa l. 1616 powšawšy, odjwali se, zároveň mnichům, na bílo s černým wehlem (záwogem, raupšau). Powoleno gim bylo spolu obědwati, tolikéž i od zákonu ušawicné mlčelivosti s gitymi wyminkami osvobozeny byst. Každému ženskému klášteru řádu tohoto, gichž w 18tem stoletj we Francuzích gen 5 se počtalo, byl předstawen wšak, každému mužskému přewor; generálem pak celého řádu býwal wždycky přewor welikého klášteru karthuziánského bljže Grenoble. Okolo polowice 18ho stoletj měli on we 16 fraginách (provincia) 172 mužských klášterů karthuziánských pod swau správau, z nichž 75 we Francuzích, ostatnj pak ponehwjce w Němcích a Wlassích se naležali. Z těchto podnes gedné kláštery w Sicilii a we Španielských ostrow wyzdwižení čit zrušení zůstly.

Pokroky promyslu.

Strogené káže.

Strogené, t. lidšma rukama na podobu přirozených udelané káže se šrewjcím a boškám atd., hoto wšak posawád gen w Rakusku, toho času pak

gž i w Maanchestru w ruskobitné páně Crappsa ge dělaji. Slauji mezi giným k rukawicám a kalhotám, a magi tak uměle strogené býti, že gich ob přirozených kójch, gelenjch a giných kójz rozeznati nelze. Smota, z které, a způsob, kterým tyto strogené káže se dokhwagi, gesté posawád gsau tagemstwjim páni těch nekoslir rufodjen.

Pelyněť (Artemisia).

Pelyněť (pelunka) náleži mezi rostliny spulsožné (compositiflora), a sice do čeledě rmenowitých (Anthemideae), gelikoj z ohledu spulsožnosti na gednom lážku (misto odludj kwět s okwětjm a s částkami plodjčimi bezprostředně wynilá) wjce kwětů se nalezá, gážto na přiloženém obrázku žregmé widjme; z ohledu pak náležej pelyňau do čeledě rmenowitých to gsme prawili, poněwadž negen rod pelyňau, nybrž i rod řebříku (Achillea), rmenu (Anthemis), hermanku (Matricaria), kopretiny (Chrysanthemum, sedmistráwa welitá), rumbavy (Pyrethrum), a wrátice (Tanacetum), rostlin weliké wšeli známých a hogně se naležagjčjch, w následujících hlawných wlastnostech se srownawagi. Magjž totiz wšickni rodowé trubku formowau a gednotlivých kwjtků neprawidelnau, netwarau, nestegně hranatau, twrbau a dubfowanau; magj tyčinky ždola koruny wynikagjčj, čnělku (saměj and) s kwětowšakau rozewřenyma, trochu oblýma, s konci trochu ušknutými po fragi brwlými; gakož i semena owěčená máždrau. — Pelyněť obecnj (Artemisia Absinthium) má na wšech lupenowých řjch chlup do bjlého táhnaucj se a tudy celá bylina gako maušau wšudy poprásšena wyhljži. Z ohledu twaru gednotlivých lupenů pozorujeme snadno u pelyňau obecného trognášobnj zwšob listj, totiz listj hued u kosené, listj u prošted a listj poblj kwětů. Lupeny nendolegšij trognášobně gsau po fragich až do polowice wrjzmatj (totiz protisečnj, pinnatifidus) a gednotlivj čspowé gsau kopinatj a typě zaubfowanj; lupeny proštednj gsau gen dwognášobně protisečnj; lupeny přjkwětuj (floralia) nehworegšij gsau na fragich celj a kopinatj. Kwěty gednotlivé gsau wšuté s chlupatým lážkem. Bylina tato roste wšude w Europě u wesnic, u cest a na žřiceninách. Toto trochu zewrubněgšij popšanj proto gsme přiložili, poněwadž každý žagisté i we přjslowj weslau pelunka zná, a tedy na pelyňkowé bylíně zde wude utrhnuté, dle popisu toho, a dle přiloženého obrázku zewrubněnau popisowán negen pelyňau, nybrž i giných bylín přičiti se máže.

Pelyněť gest wznešená a slawná bylina, u starých národůw mnoho a wysoce wážená, kteréž gi také při službách bojch a wítězných slawnostech užíwali. Bylat u Egyptčanů eo obraz neustálého ždrawj Ji poswěcena pode gménem Seriphion, pročej žjdin kněz při swatotagemných obřadech wětwemi pelyňkowými sochy a sebe ždobil. Starj nazjwali pelyněť Psalanthia dle wjty (wodnj bohyně) téhož gména, která se welenjm Bacha w omi bylíně přeměnila. Ginj žpytatele dřewnostej řeckého prawj, že Ariadne na ostrowě Naxos z bjškých, čerbených a zelených prutů pelyňkowých před wěty rozličné kwětawej wěnce uwila, gegj Bachus po šnatku s hlawnj gi šnal a na nebesau oblohu wyhodil, kdež nynj až do dnešního dne eo hwězdowj wěnce se šikwj na wamážku Ariadnina žwěcenj milostného, a proto též pelyněť obrazem gest šetwánj po smrti. Při

tagemných obradech týchž knŕži Ariadni pelyňo-
wy wénet trápiť čela posväceniu we slawnostech
týchto pobŕl beraucjch pro upamatowanj, že dusse
dle gich wsry po slezce slunečné do bludistŕ swěta
seftupuge, a owět po slunečné slezce do fragin nad-
měšjčnych, do sjidel totiz blaženčů, se ubjrá. — We
Francii powěra pelyněl za mnohonásobně zkusenau
węc má proti kanzlům; pročej sprostj Francané přew
sw. Janem děti své njm owěncuji, by auflady zlych
bytnostj gym uřloditi nemohli. Slowané a Indowé
za obraz falešnosti a trpkosti geg magj.

Umělečtými výpravami z natě pelyňkové následující látky obdržeti lze: 1) zelenavý neb žlutavý zavaněgicj oleg (tak zvanau silici, oleum aethereum) 2) hořkau smolu, 3) přehořký alkaloid, 4) bilsowinu, škrob a některé soli. Pelyněl we všech svých částkách tak protiwně a pronikavě gest hořký, že i wonnému elegi z pelyňku wydobytému hořkau chut odňati nelze, a že maso galož i mléko zwjrat pelyňkem krměných pelyňkowinau zachutnagi. Z toho souditi lze, že pelyňkowina znamenitě má silly léčivé, pročez i w lékařstwu místa dobrého a silněgich čistých hořčin zastupá. Pelyňkový hořk a protiwný oleg znamenitě na činy (nervy) aučinkuje, a sice takowau posilňugicj a rozdrážďugicj protikřechnau mocj, galowau soli gen od protiwně zapáchagicjch olegů žádati můžeme. Nadto ale i wyborně swau korennau silici (oleum aethereum) krewnice powzbuzuge, ačoli aučinkowé ti gen na činy a krewnice brisně obmezeni gsau, poněwadž třebaby plněgšimi dávkou (dosis) wssedecně rozpálenj a přjwal následowal, předce gen do utrob brisnějších nevwrtšj návaly se ženau. Co protiběžný lěk (proti škrawkám, anthelminthicum) pelyněl nehrubě se schwaluge, wynilagie nade wssedy obzwláštne swau hořčinau; a tedy wíce mezi čistě hořkými lěky místa zasluhuje, nežli mezi lěky hořkozápasnými. Wodau wytábnauti lze z pelyňku čistau hořčinu, která s nemalým prospěchem se podává lidem tupého čitu, lečiwé setory (Temperament), galož i wůbec lidem w nemocch, kde mimo střewnj žiwot též krewnice a činy utrobnj powzbuditi a zdrazditi hodláme. W prástřích podává se na gednotliwý dáwek po 15 — 25 gránech; na 12ti letowý polew potřebj wssak wzjti 4 — 6 kwentjšků. Reysilněgi aučinkuge polew pelyňkový wjnem učiněný, a lékařowé rádi, ldyž wjnowě hořké polewy (infusum) podawati hodlagi, dotčenému wjnowému polewu přednost dáwagi. Léčijněli wodau z pelyňku wstah, obdržš lěk wíce čistau hořčinau aučinkugicj. W lékarnách zhotowuji se též pelyňkowé tinktury gednoduché a složené, w těch samých potřebách užitečné, gals gsme o práccjch pelyňkowych prawili. Taktéž užitečný gest oleg pelyňkový odkapaný, který ale gen po 4 — 8 kapkách w obtížném a mdlém zajiwánj bráti se smj. — Tyto lékařowstředě wlastnosti a připrawowánj rozličných pelyňkowych zhotowenin zwláště proto gsme zewrubněgi ubaly, poněwadž právě to pelyněl gest, který negen snadno k došrání gest, uhrž i tak hogně ano přehogně od našich roslkůru, winopalů a lékarnjšků k zhotowenj wsselkterých lěků a zwláště k táhnutj tak zwaného hořkého se brává. Stářej i mládež, boháč i chudál, slowem wše, co si na pokazený žaludek, na špatně zajiwánj, na nedut k gidlu atd. ztěžowati může, prwnj své autocistě běre k hořkému u žida, u winopalu, lupce atd., beze wsscho rozpaku. Sědo wssak gen trochu porozuměl přjčinám a usazům, působejem nedut k gidlu, špatně zaji-

wánj, aneb — gaš wübec hobně neurčité tomu říká-
wáme — poťazený žaludek, brzo nahlidne, že
obyčegně takowýto hořkého milowný lečitel wlastnj-
ho, gašymfeli způsobem poťazeného žaludku, negen
motowidlem střij, nýbrž i se swé welité škodě wzni-
lagcej nemoc brissnjch swých utrob mocně roznécuge,
zwláště řdyž na menšich dáwech dost neměw, wět-
šimi dáwky rozgařené utroby k dosazení woskldu pod-
palowati se neosřýchá. Nerozumně takowéto léčení
obyčegně pána swého na blauhy čas na lůžko uwe-
hage, nestlašně dosti se touče, gešlize rozumný lékař
bržkau příjři tomu byl nečinil. Že hořkého šleninka
pomáháwá, to owšem prawda neomyšlná; tomu ale,
a řdy, to opět geš otázka. Gaš gšme giž nahore
prawili, ančinlívá z pelyňku rozličným způsobem wy-
tažená látka pomzbuguge a rozdrážduge mocně žily a
čirwy střew a giných brissnjch utrob; gešlize ale žalu-
dek a střewa předrážděním gašymfeli se zapálily (což
také zřazeným žaludkem se nazjwá), tu žagisté k na-
prawení žaludku wzate hořké gen co oleg w plamenu
ančinluge. Giný pád poťazeného žaludku máme, řdyž
rozličná rmut, hlísty, nezajitelna gíbla, nahroma-
dění sliz atd., nechui k gíblu a giné obtjžnosti př-
sobj; zde také žagisté ku posile wzaté hořké onu rmut
a tedy i příčinu té celé nemoci geště rozmnožj. Ge-
ště giný pád poťazeného žaludku, bolobřichu, chwj-
stačky atd. pozorugenie u mladých silných ginak zdrawých
lidj. Že tyto nemoce gen na předráždění střewních blai-
okazugi, snadno řazy brzo worozumí a nahlidne, spo-
menuw si, že bywagi zprowáženy žijnj, tračením (koti-
ka) s anáhleným sewraním střew (chwjstačkau), zimni-
cjatd. Takowého rozgaření lékař chlácholiti a umensšo-
wati musj, chtě zdrawj nemocnému nawrátiti. Zbýwá
tedy gen řjzda takowých na poťazený žaludek řtonagi-
cch nemocných, gichž žiwotnj síly we brissnjch utro-
bách zemdlené nedostatečně gšau, aneb pro autlošř těla
řřečnému poboljwánj ořtaweny gšau, což gmenowité
gen u řidj leniwé letory, u řtarych wěkem řesřých a
wysřených, galož i mnohých citlirců a těmto podob-
ných platj. Gen těmto mjrnh dáwek hořkého dobře
posřuhuge. Ale nynj wyloženého wysřetření není,
přěbýchom se diwili, že těmto pomáhagje, giným
gen nemoc rozhoršuge. Přálisýchom ze řrdce, aby
řazy ze čtenářů našich toho si powšimnuw bratry
swé ořtatnj na takowéto obyčegně posřěšty učinil po-
zorny, náčež snadno se nadjti lze, že mnohým zimní-
cým, z poťazeného žaludku posřým nemocem se pře-
dege. Z ohledu wěslářstwj pamětihodně geš, že roz-
řatými ořepkami pelyňkowými tak wěšly omámili lze,
že wěslář při rogenj a řastlábání nowého aule lepe
a bezpečněgi s nimi zachájeti může. Z ohledu řemeslni-
ctwj wjme, že mnozj řládci pro usřetření chmele pe-
lyněk do piwa dáwagi, čímž piwo negen silně zhořkne,
nýbrž i omámugjejch wlastnořtj nabýwá, ančinluge
wjce co řěf než co řážjwný občerstwugcej nápoj. Pe-
lyněk w měst (břečka z hroznjw winných wytlačená)
řwalnaucej mchánj dáwá tak wáwé wřwulowé mmo

Konečné gesté o fórenu černobylowém (včetně černobyl, *Artemisia vulgaris*) mluvími potřeby, gelí lož w nowějších časech Burda chem co též proti gi- stým druhům padaucnice schválen a mnohým zka- stami co výborný prostředek potvrzen byl. Nemocje pomáhá mladým lidem častěji za den padaucnicí tráve- ným; méně lidem starým, padaucí nemocí jen gednau za 14 dní trápeným. Koken černobylowý bezprostředně před rozhorlením padaucním užíwaný nezardausilli ne- moc, zmeštuje aspoň následující rozhorlení. Padaucní nemoc welsými a částími dáwky pronásledovaná místo

(P e l j n ě t.)

ulewy horší se. Proti trvavým křečím u dětí a mladých autlych často již dobře posloužil. A tomuto účelu pozdě na podzim se musí sbírat, když se gen ošlepari, nikoli však myti. A.

Socha císaře Josefa II. ve Vídni.

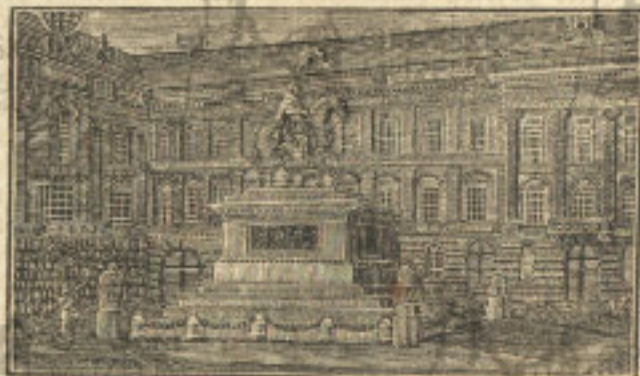
Slavně panující mocnár, František I., dal na počátku myšlénky svého věku i věšší oslavě svého velkého uctě, císaře Josefa II., na důkaz své šetrné lásky a pocty k němu, zemřelým profesorem řezbářství na akademii krásných umění, Zannere, tento nádherný památník postavit, jenž čtverhrannou, císařským hradem působenou prostrannou Josefinou krásně. Hoben obdivený, jakož byl život a skutkové tohoto velkého panovníka, reka a přítele lidu, sedí tuto věrně vypodobněn, bobkovým listem ověšen a v rauchu starořímské oděn na bugněm koni, levicí uzdu drže, a pravíci křehkým před se napřahuje. Podobizna ta i kůň dokonale umělostí z kovu gšau lité, ona r. 1800, tento r. 1803, a teprva r. 1805 došel celý památník úplného dohotovení. Socha stojí na vysokém obdlažném postavku z temně šedé žuly, obrácená předkem k domu hraběte Friesa. Kůň sám měří 13 1/4 šr. vysoký, tolikéž i císař, kdyby stoge vyobrazen byl, z čehož ohromnost toho i s podstavkem 35 šr. vysokého památníku sobě snadno představití můžeme. Na úžších stranách postavku nacházejí se mramorové tabulky s nápisy, z nichžto přední w tato slova zní: *Josepho II. Aug. qui salutem publicam vixit non diu, sed totus.* (t. j. Císař Josefovi II., který nedlouho, a však úplně pro obecní blaho žil); zadní: *Franciscus Rom. et Austr. Imp. ex fratre nepos alteri parenti posuit MDCCCVI.* (postavil František, císař Římský a Rakouský, z bratra synu svému druhému otci r. 1806). — Na širších stranách postavku zabelané gšau na 10 šr. 1 palec bílé a 5 šr. 4 1/2 palce vysoké tabule, z nichž jedna orbu, druhá obchod w polovypuštěm díle představuje, veněvady

veliký Josef II. o tyto dva prameny národního blaha nepřetržitě žaslů sobě žilal.

Na každém rohu stojí u paty postavku krásné pilíře, každý čtyřmi z kovu litými penzly ozdobený, jenž dle skutečných pamětných penzů vypracovaný gšau, kteří na památku důležitějších dob ze života a panování toho císaře bití byli. Tak u blížších ohledání prvního na pravo stogicjho pilíře spatříme: 1) nápodobněný na jeho narození r. 1741 bitý penz, na němž Herkules w kšébec díva na sebe poslané hady rukama drtí; 2) na jeho zasnoubení bitý penz r. 1760. Hymen roznécuje na obětníci vhodní a drží w pravici díva věnce; 3) na jeho korunování ve Frankfurtě r. 1764. Vázná, vězřata formau ozdobená na trůně sedící paní drží věsto a roh hognosti; 4) čtvrtý penz, gšau při téže korunovací rozhazován byl, ukazuje nad oblaky se vznášející kauli světa, nad ní oko boží; bobkovým listem otočené věsto a meč před kauli tauto řízem gšau položené, a nápis oblahuje slova: *Virtute et exemplo* (ctností a příkladem).

Na předním z levé strany postaveném pilíři spatřujeme penze na následující doby jeho života bité: 1) První wogenšy čestný penz císařem tímto rozdávaný; 2) na příjezd Josefa a Leopolda do Říma r. 1769. Podobizna sedící ženšty gednou rukau oštěp, druhau kauli držící představuje Romu (Řím), pod ní řeka Tíbra plýne; 3) na cestu Josefové do Itálie r. 1769. Císař sedí w římském oděvu na koni, před ním kráčí Vínérwa; 4) na první cestu Josefovu do Sedmíhradka r. 1773. Provázen podobiznau středoty gedě císař do brány ozdobené Sedmíhradským štítem.

Na levém pilíři w pozadí spatříme: 1) na cestu Sedmíhradskou téhož roku 1773 gíný penz, na němž císař w římském oděvu též od Stědrotý provázen gedě, před ním kšej sedmíhradskou zemí představující ženšty, podobající mu ruku; 2) na udělení nového řízení království Halicému r. 1782. Muziká podobá w římském ranchu drží w ruce listinu, a druhau ruku nad forcem žita gíné ženšty postavě podobá; 3) na založení lwowských vysokých škol r. 1784. Na oltáři stojí bobkovým listem obwinutá lýra, webšé ní sowa a Halichy štít; 4) na založení ústavu pro chudé ve Vídni r. 1784, dvě desky Wozgijšowých zákonů w oblakách. —

(Socha císaře Josefa II.)

Na pravém pilíři w pozadí konečně: 1) na uvedení svobody w náboženství r. 1781. Nad kauli světa drží sebe w oblacích dvě ruce; 2) na založení Josefinšty wogenšty ranhogicšty akademie ve Vídni roku 1785. Představuje přední toho stavení stranu; 3) na sgednocení akademii krásných umění roku 1786.